Németh Ferenc

„A GYERMEK MINT RAJZOLÓ MŰVÉSZ"

Streitmann Antal rajztanár, az ország első gyermekművészeti kiállításának rendezője

Ahhoz, hogy megérthessük, miben áll Streitmann Antal (1850–1918) vidékünkhöz kapcsolódó, több évtizedes pedagógiai munkásságának lényege, pontosabban a századelő rajzoktatási reformjához való elméleti és (igen hathatós gyakorlati) hozzájárulása, s hogy miben rejlik az általa Nagybecskereken 1903-ban rendezett első országos gyermekművészeti kiállítás értéke, a századforduló hazai rajzoktatási gyakorlata mellett ismernünk kell a rajzoktatás európai reformtörekvéseit is.

A rajztanítás a múlt század utolsó két évtizedében igen jelentős módszertani és szemléletbeli változásokon esett át Európa-szerte, és ezek természetesen nem hagyhatták érintetlenül a hazai rajzoktatást sem, szakirodalmunk (és rajzoktatási gyakorlatunk!) azonban csak többévi késéssel tudta követni a külföldi eredményeket. Amíg hazai rajztanításunkat 1903-ig a Pestalozzi-féle geometrikus-prakticista felfogás uralta, amely Balogh Jenő megfogalmazása szerint „az egyoldalú racionalizmus talaján állt", addig külföldön több elméleti szakmunka a természet utáni ábrázolást helyezte előtérbe a rajzoktatásban, illetve ennek spontán, empirikus elemeit. De vegyük csak sorjába az erre vonatkozó jelentősebb szakirodalmat. 1887-ben jelent meg Bolognában az olasz Corrado Ricci figyelemreméltó műve a gyermekek művészetéről (*L'arte dei bambini*), amely első ízben adott átfogó képet a gyermekrajzok fejlődéséről. A franciáknál Bernard Perez egy évvel később (1888) értekezett a gyermekek művészetéről *(L'art et la poésie chez l'enfant)*, 1891-ben pedig Passy helyezte a gyermekrajzokat vizsgálódásai középpontjába *(Notes sur les dessins des enfants)*, őt követően, 1892-ben A. Besnard fejtette ki nézeteit a gyemekek rajzairól *(Dessins des enfants)*. Angliában is több szakíró foglalkozott a témával. Közülük figyelmet érdemelnek E. Cooke kutatásai, ő már 1885-ben, a *Journal of Education* című szakfolyóiratban közzétette a művészeti oktatásról és a gyermek természetéről vallott felfogását *(Art teaching and child nature)*. A későbbi években is írt néhány figyelemreméltó szakmunkát a rajzoktatás köréből. A múlt század

végi német pedagógiai szakirodalom, úgy tűnik, főleg az esztétikai nevelés kérdéseivel foglalkozott, noha egészében véve német földön is a gyermekek tanulmányozása került előtérbe (vált divattá), mint a többi európai államban. Georg Hirt 1887-ben, Lipcsében megjelentetett könyvében vélekedett a rajzoktatásról *(Ideen über Zeichenunterricht und künstlerische Berufsbildung)*. A képzőművészeti nevelésről értekezett még C. Lange (1893), K. Götze (1896), E. Linde (1901), A. Eppler (1903), S. Levinstein (1905) stb. A német szakírók közül mindenképpen ki kell emelnünk Lichtwarkot és Kerschensteinert. Ez utóbbi 1895-ben, Münchenben megjelentetett munkájában, a *Pedagógiai Lexikon* (szerk: Fináczy Ernő, Kornis Gyula és Kemény Ferenc. Budapest, 1936) megfogalmazása szerint, azt állította, hogy „a gyermek azt rajzolja, amit tud, ezért a rajztanítást a természetábrázolás helyett a szemléleten nyugvó játékos emlékezeti rajzra alapítja". A német szakirodalom sem volt egységes, ott is akadtak eltérő nézetek. G. Britsch például az ösztönszerű rajzot akarta érintetlenül hagyni a rajzoktatásban, R. Steiner pedig a rajzoktatást egyszerűen csak „tanítási eszköznek" tekintette. Ausztiában például F. Kulstrunk foglalkozott a rajztanítási tervekkel és tárta fel álláspontját ezzel kapcsolatosan. Noha nem térhetünk ki bővebben az egy-egy országon belüli szakvélemények, rajzoktatási szemléletmódok elemzésére, annyit leszögezhetünk, hogy a múlt század utolsó évtizedében, az Európa-szerte meginduló gyermektanulmányi vizsgálódások részeként új szemlélet alakult ki a gyermekek rajzoktatását illetően, amely a Pestalozzi-féle elvek feladásával, módszertanilag is új, tartalmilag is más (a gépies, mértani rajzbegyakorlást mellőző) hozzáállást eredményezett: a jelenségek megfigyelését, a látás és ábrázolás közötti összefüggést helyezte előtérbe.

Így volt Európában, de az igazsághoz tartozik, hogy a rajzoktatáson belüli eszmei forrongás az Egyesült Államokat sem kerülte el. Sőt, mint Balogh Jenő írta, „a századfordulón az amerikai módszer arat teljes diadalt: egyesíti mindazt, ami az előzményekben sikert hozott". Az átütő sikert az Egyesült Államokban a Prang-féle módszer hozta, amely 1891-ben, a Philadelphiában megrendezett gyermekrajz-világkiállításon keltette fel a figyelmet. Luis Prang foglalkozására nézve grafikus volt, és Ausztriából vándorolt ki az Egyesült Államokba. Rajztanítási módszere eléggé összetett volt. Naponta foglalkoztatta tanítványait, de mindössze csak 15–20 percig. A szakirodalom szerint, vitathatatlan előnyei ellenére, szemlélete alapjában véve naiv volt, s mint későbbi kritikusai megállapították, az utánzókészségen alapult. A múlt század utolsó tizedében azonban nem lebecsülendő hatást gyakorolt az európai rajzpedagógiai eszmékre: módszerét a hamburgi és a porosz rajztanítás is magáévá tette. A korabeli amerikai rajzoktatási szakirodalmat Prang mellett több termékeny pedagógiai író gazdagította: J.M. Baldwin, K. Barnes, F.S. Bogardus, E. Brown, S.J. Clark, S. Hall, L. Maitland stb.

Mindezek után tekintsük át röviden a hazai rajzoktatás helyzetét, az ott tapasztalható nézeteket. A helyzet idehaza cseppet sem volt biztató: egy elmaradott, elavult módszerű rajzoktatás várt megreformálásra, ehhez azonban csak fokozatosan alakultak ki a feltételek. A hazai reformok előfeltétele a haladó nézetek, koncepciók átvétele, kialakítása volt, de ugyanakkor a hazai rajztanárok azon felismerése is, hogy immár eljött az idő a változásokra. A haladó nézetű hazai rajzpedagógia talaja az idő tájt az Országos Mintarajziskola és

Rajztanárképző volt. Ahogyan Szinte Gábor írja *A rajztanítás múltja és jelene* című tanulmányában, „voltaképpen ott kezdődik a rajztanítás szélesebb körű művelése, hol az orsz. mintarajziskola és rajztanárképző 1871 október havában megkezdette működését". A rendszeres iskolai rajztanítás első korszakát nálunk 1869-től számítják, amikor a rajz az elemi iskolákban is rendes tantárgy lett. Igaz, ebben a kezdeti időszakban a mechanikus eljárásokon alapuló geometrikus-prakticista egyoldalúság érvényesült, amely valójában a Pestalozzi-eszmék valóra váltását jelentette. Ezek az eszmék 1903-ig domináltak a tantervekben, de az időközben előretörő reformtörekvések nyomására, amelyet Balogh Jenő „emancipációs folyamatnak" nevezett, az 1900-as években szétválasztották a mértani rajztanítást a természetábrázoló rajztanítástól, így a tantárgy is a „rajzoló geometria és szabadkézi rajz" elnevezést viselte. 1903-tól azután, a rajztanítás második koraszakában, minőségi változás állt be, s a hazai reformtörekvések hatására a geometikus-prakticista jellegű rajzoktatást a természet utáni ábrázolás váltotta fel. Így az 1905.évi népiskolai tantervben már „... a gépies násolás helyet ad az önálló, közvetlen megfigyelésnek, a méregetés az öntudatos látásnak". Természetesen ez a gyökeres szemléletváltás nem volt sem gyors, sem pedig zökkenőmentes folyamat. Annyi azonban bizonyos, hogy ebben az „eszmei küzdelemben" a döntő győzelmet az a haladó szellemű rajztanárgárda vívta ki, amely a Mintarajziskolában nyert képesítést. Ennek a haladó nézetű pedagógusccsoportnak volt egyik kiemelkedő tagja Streitmann Antal, a becskereki gimnázium rajztanára.

Streitmann életútja, indíttatása

Streitmann Antal 1850. szeptember 20-án született Nagykárolyban. Iskoláit Szatmáron kezdte és Nagykárolyban fejezte be. Ezt követően Pesten a Mintarajziskolábann tanult. A család jogásznak szánta, de végül mégis rajztanár lett belőle. Pályafutását Lippán kezdte. A vallás- és közoktatásügyi miniszter 1875. október 29-én nevezte ki a lippai polgári fiúiskola rajztanítójának. Ott a szabadkézi rajzot, a mértani rajzot, a szépírást és a mértant adta elő. A fiatal, célratörő pedagógus már pályafutásának első állomáshelyén bebizonyította, hogy figyelme a rajztanítói teendőkön túl a művészettörténetre, a régészetre és az iparművészetre is kiterjed. Ott vette kezdetét festői pályafutása is, 1879-ben Streitmann Lippán ipari, termény- és háziipari kiállítást rendezett, és e munkájának elismeréséül választották meg a lippai ipartársulat tiszteletbeli tagjává, s díszoklevéllel is jutalmazták. A fiatal rajzpedagógus sokrétű érdeklődését példázza, hogy művészettörténeti, régészeti ügyekben az idő tájt Rómer Flórissal, a jeles régésszel és művészettörténésszel, a magyar régiségtudomány egyik alapítójával levelezett. Rómer ugyanis arra kérte fel levélben Streitmannt, hogy segítsen neki feltérképezni Lippának és környékének régészeti, építészeti és egyéb emlékeit, s az érdekesebbekről készítsen rajzokat, gyűjtsön adatokat. A fiatal Streitmann erre is vállalkozott. 1879. szeptember 12-i levelével együtt egy fényképet és egy általa készített, Solymosvárt ábrázoló ónrajzot küldött a jeles régésznek az alábbi sorokkal:

„Régi tisztelője vagyok Nagyságodnak, kérem, fogadja e zsenge dolgokat azon kegyeletem jeléül is, mellyel nagyságod iránt viseltetem.

Lippán az egykori fénynek semmi nyoma, a műiparról, mely egykor itt virágzott, csak nagy ritkán kút- és pinczeásások közben felmerülő fegyverek díszítményei, egyházi edények stb. tanúskodnak. 1551-től 1695-ig a legnagyobb vandalizmussal folytatott harcok színtere volt városunk. 1606-ban az utolsó magyar iparosok is kimenekültek a folytonosan majd török majd magyar által ostromolt várból, s csak 1764-ben telepíttetett ide 84 közműves német család. Éppen ezen felsorolt okból régi épület nincs városunkban, orom gombok a jelen század elejéről vannak ugyan, de kőből faragva, melyek renaissance styl befolyásáról tanúskodnak.

Az agyagiparra vonatkozó érdekesebb dolgokról – ha gyűjthetek adatokat – tisztelettel értesítendi Nagyságodat kész szolgája: Streitmann Antal".

E levélidézet is tanúsítja, milyen széles sugarú volt Streitmann ifjúkori érdeklődése, amely a régészettől az iparművészetig, a festészettől az építészetig terjedt.

1879 őszén Streitmann elhagyta Lippát, és Nagybecskerekre költözött. „A város által alkalmazott világi tanárként" került a becskereki gimnázium tanári karába. Olyan jeles pedagógusokkal tanított együtt, mint Gretes József, Herr Ödön, Kersch Ferenc, Nyáry Ferenc és Szathmáry Ákos. Nem volt ő ott sem egyszerű rajztanár. A „rajzoló geometriá"-t, a szépírást, a „görög nyelvet pótoló rajz"-ot, melléktantárgyként pedig a „szabadkézi rajz"-ot adta elő. Mindössze néhány év alatt rendbe hozta és jelentősen gyarapította a gimnáziumi rajzszertárat. De tevékenysége nem csupán ebben merült ki. A már Lippán megmutatkozó iparművészeti érdeklődése Becskereken bontakozott csak ki igazán, ahol a háziipari mozgalom egyik fő szervezője, a nagybecskereki szövőtanműhely vezetője, több ipari kiállítás atyja volt. Az ő fáradhatatlan szervezői és iparművészeti munkássága nyomán újult meg „művészi beavatkozással" a torontáli szőnyeg és lett a századfordulón Európa-szerte keresett portéka, amelyet szívesen állítottak ki a nemzetközi iparművészeri tárlatokon. Iparművészeti tevékenységéért megannyi érmet, elismerést szerzett magának. Számos más teendője mellett szakított időt szakcikkek írására is. A múlt század 90-es éveiben az *Egyetértés*ben, a *Délmagyarországi Lapok*ban, a *Torontál*ban és másutt jelentette meg cikkeit a népművészetről, a rajzoktatásról, az iparművészetről és a háziiparról. 1897–99-ben Becskereken ő volt az egyik szervezője és aktív résztvevője vidékünk első művésztelepének, amely a Vágó-féle műterem felépítésével kezdődött, s amely végül is kollektív tárlattal végződött. Ekkor Streitmannon kívül Vágó Pál, Edvi Illés Aladár és Németh Lajos állította ki alkotásait.

Rajztanárunk fürge mozgású és szapora szavú ember volt. Ilyennek ismerték kortársai. „Szeméből életkedv sugárzott felénk, szavaiból erő, lelkesedés áradt reánk" – írta róla dr. Csaba Jenő. Különc embernek tartották a becskerekiek, ám ennek ellenére becsülték, szerették. Másmilyen nem is lehetett, hiszen nagy munkabírású művészlélek volt.

Rajztanári tevékenysége is mindenre kiterjedő, alapos munka volt, amely a múlt század végén meg is hozta a várt eredményt. 1896-ban Budapesten, az ezredéves országos kiállításon a nagybecskereki főgimnázium a közszemlére tett diákrajzokért kiállítási érmet nyert. Streitmann tanítványainak sikere is valójában azt bizonyította, hogy egy rendkívüli pedagógus önfeláldozó munkájának az elismeréséről van szó. Ez a siker, úgy tűnik, ösztönzőleg hatott

Streitmann további rajzpedagógusi munkájára, amely 1896 után jutott teljes mértékben kifejezésre, amikor rajztanárunk, a külföldi rajzoktatási reformeszmék feltörésekor szükségesnek találta az aktív szerepvállalást. Több mint húszévi rajztanári gyakorlatának felismeréseit, tapasztalatait próbálta egybehangolni korának külföldi rajzelméleti szakirodalmával, s a hasznos elemekre támaszkodva látott hozzá saját rajztanítási módszerének kialakításához. Elméleti megállapításaihoz a rajztanítási gyakorlatból merített támpontokat. Eszméinek helytállóságát pedig a múlt század utolsó éveiben rendezett szakszerű év végi diákrajz-kiállításaival bizonyította. Megjelentetett dolgozataiban bátran rámutatott az idejétmúlt tanterv hibáira, fogyatékosságaira, jóllehet az ilyen bátor kiállást az idő tájt nem nézték jó szemmel az illetékesek.

A művészeti oktatás a középiskolákban (1900)

Ha egyszer elkészül Streitmann Antal szakcikkeinek bibliográfiája, abból majd kiderül, hogy rajztanárunk nem 1900 táján kezdett írásokat közölni a rajzoktatásról (mint ahogyan egyes méltatói állítják), hanem már 1882-ben, az *Egyetértés* című lapban. Attól kezdve több-kevesebb következetességgel cikkezett a témáról, és itt kell elmondanunk: alaposan ismerte és tanulmányozta nemcsak a hazai, hanem a külföldi szakirodalmat is. Az újságokban megjelentetett szakcikkein túl, első komolyabb megnyilatkozása, amely nyíltan rámutatott a korabeli tanterv gyengéire és a rajzoktatás reformjának szükségességére, voltaképpen *A művészeti oktatás a középiskolákban* című tanulmánya volt, amely elsőként a nagybecskereki főgimnázium 1899/1900. évi értesítőjében jelent meg, majd ugyanaz évben különkiadványként is napvilágot látott. A szerző 54 oldalas művében voltaképpen a rajzoktatás két ágát taglalta: a szabadkézi rajzot, valamint a képzőművészet történetét. Munkájában tehát külön fejezetet kapott a szabadkézi rajz, s ennek jelentőségét növelte az a körülmény is, hogy a közoktatási minisztériumban éppen a tanulmány megjelentetésekor latolgatták a szabadkézi rajz beiktatását a népiskolák tantervébe. Mint Streitmann maga írja: „a népiskolákba behozandó szabadkézi rajz tervezetén most dolgoznak a minisztériumban, és kilátásba van helyezve, hogy a szabadkézi rajz a gymnasiumban is rendes, minden tanulóra kötelező tantárggyá fog avattatni". A szabadkézi rajzról szóló fejezetben Streitmann világosan kifejtette nézeteit a rajzról és rajzoktatásról: „Az a munka pedig, mit rajzolásnak nevezünk, nehéz szellemi munka. E munka az oktatás első fokozatán következő:

Lelkünk a látás útján megítéli a tárgyat és dimenziót, kezünk ezeket egy síkba leírja – vonalakkal. De, hogy lelkünk és kezünk munkája helyes és biztos legyen, ahhoz hosszas és erélyes gyakorlat kell. Ezen gyakorlatok összege képezi a rajzoktatás feladatát. Gyakorolni kell szemünket a pontos és figyelmes látásban, a megfigyelésben, hogy felismerhessük és megkülönböztethessük a tárgy jellemző és egyéni vonásait, ezzel útját készítve elő a művészi látás kifejlődésének; gyakorolni kell karunkat és kezünket, hogy a szem ellenőrzése mellett könnyed és hajlékony mozdulatokkal ügyes, gyors, pontos és biztos végrehajtóivá lehessenek a lélek akaratának. A szellem, a szemek és izmok ezen harmonikus összműködéséből fejlődik ki a kézügyesség.

Gyakorolni kell az emlékezet után való rajzolást és színezést lassú átmenetben az egyszerűtől az összetettre. Ha a gyermek tudja azt, hogy emlékezetből

kell rajzolnia és színeznie, a rajz előállítása mellett főtörekvése lesz, hogy a tárgyat megismerje, hogy jellegzetes vonásaival és színeivel megbarátkozzék; így előáll a megfigyelő tehetség fegyelmezése, mely már annyi szépnek és hasznosnak volt megteremtője. Az emlékezet után való rajzolás nyomán önként kínálkozik a saját erejéből való alkotás gyakoriása. És megtelik a gyermek szíve örömmel, látva, hogy saját erejéből újat, szépet tud alakítani és a kis feltaláló nem is sejti azt, hogy a benne megnyilatkozó képességet a nagyok teremtő fantáziának nevezik".

Streitmann nézetei tehát a „művészi látást" helyezték előtérbe, vagyis a szemlélt tárgyak jellegzetességének megfigyelését és az ezen alapuló egyéni ábrázolását, nem pedig a gépies másolást. Streitmann nyíltan meg is nevezte, hogy a külföldi szakírók közül két angolnak, Tadd Libertynek és E. Cooke-nak a nézeteivel ért egyet. Mint írja, nekik a gyermekek rajzolási hajlamának fáradságos kutatása után „sikerült oly rajzolási módszert megállapítani, melyet a rajzoktatás terén, mint igen jelentős vívmányt kell tekintenünk. Amerikában és Angliában kiváló erővel gyűjtötték az adatokat arra nézve, hogy mit szeretnek a kis gyermekek rajzolni. Ezen kutatás nyomán egész szakirodalom keletkezett. Maitland 1570 5–7 éves gyermek rajzát vizsgálta meg. Ezek közül 45% az emberi alakot, 25% állatokat, 3,1% növényeket és virágokat, 3,2% házakat, 4% csendéleti tárgyakat, 5% konvencionális rajzokat és csak 3% rajzolt díszítményeket. Dr. Lukens 1232 10 éven aluli gyermek rajzát vizsgálta meg majdnem ugyanazon eredménnyel. (...) 1896-ban Hamburgban tettek kutatásokat, s amazokkal meglepően egyező eredményre jutottak. A geometriai és díszítményes rajzolás a 10 éven aluli gyermekek rajzaiban majdnem teljesen hiányzik.

A gyermek szabad szelleme feltárult s rámutatott a helyes módszerre. Tudós kutatók és pedagógusok, kiknek a gyermektermészet beható felismerését köszönhetjük, megegyeznek abban, hogy az eddig dívott (geometriai alapon álló) rajzoktatás a gyermek követelményeinek meg nem felel."

Streitmann tehát nyíltan szembeszegült a másolás módszerével, ugyanakkor ízeire szedve bírálta az akkori rajzoktatási gyakorlatot, érdekes, s mondhatnánk, meglepő érvekkel támasztva alá állításait. Említsünk csupán egyetlen példát. Streitmann már a múlt század végén kifogásolta a palatábla és a palavessző használatát. Mint írja, „a gyermek a népiskola első osztályában kezdi meg az írás tanulását – palatáblán palavesszővel. E két tárgy súrlódása által keletkezik a szükséges fehér vonal, melynek előállítására a vessző irányításán kívül a táblára való rányomása is szükséges. Ezen kettős tevékenység közben a gyermeknek a funkció teljesítésére szolgáló izmokat meg kell feszítenie, mely erőlködés kiöli a gyermek karjából és kezéből a hajlékonyságot és könnyed mozgást, s helyébe lép a végzetes merevség és azon magas fokú nehézkesség, melyet a legnagyobb odaadás mellett sem lehet az iskolai élet későbbi folyamán egyhamar szelídíteni. (...)Midőn a rajzoktatásnak a népiskolákba való behozatala küszöbön van, itt az ideje, hogy ezen régen kísértő kérdés eldöntessék, hogy a palatábla és a palavessző az oktatás eszközei sorából végleg kitöröltessék".

Rajztanárunk azonban nemcsak bírált, hanem javasolt is egyben. Szerinte a megoldás a korabeli angol pedagógiai gyakorlatban volt, amely szerint a népiskola első osztályában nem palavesszőt adtak a diákok kezébe, hanem ecsetet. Ez voltaképpen a japán hagyomány átvétele volt; mint ismeretes, Japánban írni

is, rajzolni is ecsettel szoktak. A „kéz könnyűsége onnan származik" – állapította meg Streitmann, és kimondta: „Ecsettel kezdjen hát a gyermek is rajzolni".

A továbbiakban tanulmányában kitért a rajzterem optimális berendezésének, felszerelésének leírására, olyannyira részletekbe menően, hogy pontosan meghatározta az ablakok nagyságát, a rajzoláshoz használandó papírt, sőt még a fal színét is, mondván, hogy a rajztermekben a szürke vagy barna szín teljesen megfelel. Végül, elképzeléseinek, javaslatainak leírása után, reményét fejezte ki, hogy „a népiskolai tanterv sem fogja az újabb vívmányokat szem elől téveszteni".

Tanulmányának második részében a képzőművészet rövid történetét foglalta össze, s e szövegrész legnagyobb erénye, hogy egyik fejezetében a helyi, Torontál megyei műemlékeket is számba vette. Részletesen kitért az aracsi pusztatemplom leírására, de a bánáti román és szerb templomok ikonosztázainak ismertetésére is, külön elragadtatással méltatva Konstantin Dániel templomfestészetét.

Rajzmódszertani kísérletei 1903 előtt: „A természet után való rajzolás"

A múlt század utolsó éveiben, többévi rajztanári gyakorlatára támaszkodva, s kora legújabb rajzoktatási eszméinek ismeretében Streitmann egy sajátos, mondhatnánk, egyéni módszert alakított ki a rajzoktatásban, és ettől kezdve, bizonyára a bátorító eredmények hatására, évente rendezett rajzkiállításokat. Ám ezek nem egyszerű diákrajz-bemutatók voltak, hanem valóságos gyermektanulmányi tárlatok, amelyeken Streitmann szemléletesen tárta a közönség elé rajzmódszertani kísérleteit, és ezzel egyben bizonyította is nézeteinek helytállóságát. Gulyás Gizella írja Streitmannról, hogy „rajzmódszertani kísérleteivel áttörte a túlhaladott nevelési formák szűk keretét, és – az egykorú vélemény szerint is – eredeti, pszichológiai alapon nyugvó rajztanítási módszert dolgozott ki, amellyel igen szép sikert ért el". Streitmannról dr. Csaba Jenő is megállapította, hogy „ő volt a szószólója annak a pedagógiai elvnek, hogy a gyerek ne utánozzon, hanem a saját egyéniségét fejtse ki".

Eleinte Streitmann sajátos rajztanítási módszerének hatékonyságáról csak a becskerekiek győződhettek meg, majd az általa közölt szakcikkek nyomán a hazai pedagógiai szakirodalom is. Ezúttal nem térhetünk ki ugyan minden tárlatának méltatására, ám jellemzőnek találjuk pl. az 1902. évi gyermekrajz-kiállítást, amelyet a *Nagybecskereki Hírlap*ban nem más, mint a fiatal Fülep Lajos, a becskereki gimnazista, Streitmann tanítványa méltatott. Az 1902. június 19-én megnyílt tárlatról így írt: „A rajz kifejezője a gondolatnak, éppen úgy, mint a beszéd, amaz vonalakkal, ez szavakkal önti azt külső formába.

Ezen az alapon áll Streitmann Antal tanár, amikor gyermekeivel a sokat megmosolygott játékrajzokat készítteti. S hogy alapja helyes, azt a fejlődés mutatja meg a legjobban, mely tanítását nyomon követi, kézzelfogható, megörökített fázisokat mutat be a zsenge megfigyeléstől a tárgyak jellemző és egyéni felfogásáig, a művészi látásig: végig szemlélhetjük itt a gondolkozást, annak megizmosodását, de megtaláljuk a hatalmas, leküzdhetetlen alkotói vágyat is, amelyet Streitmann tanár növendékeiben fölébresztett. Némely gyerek százszámra készíti rajzait, s kik azelőtt csak a játék és iskolai könyv mellett töltötték el a legszebb gyermekéveket, most ízlést és művészi érzéket sajátítanak el az ő

keze alatt erőlködés, unatkozás nélkül a játékrajzokkal. Megnyílik a gyermekek előtt a színek csodás világa s azok lelkesedve hatolnak bele: tudnak megfigyelni és megfigyeléseiket képességükhöz mérten lerajzolni". Fülep a Streitmann-féle módszer lélektani vonatkozásait, felismeréseit taglalva magyarázza: „Az emberi léleknek éppúgy megvannak a maga mozdulatai, sajátos indulatai, mint a testnek, csakhogy mindig láthatatlanok és kifürkészhetetlenek. (. . .) Ahogy a lélek mozdul, úgy mozdul a kéz, a szolga, mely akkor még nem dolgozik önállóan a gyakorlottság függetlenségével, hanem követi a lelket, amely még idegen tanítás alatt nem áll, idegen befolyásra nem reagál". Az 1902. évi tárlaton több tanulót díjaztak. Közülük ketttőről Fülep is megemlékezik:

„Csak két ifjú embert említek, akikben a művészi képesség már elevenen nyilatkozik: Bielek Vilmos és Tóth László már egy óra alatt tudnak emberi arcot meglepő hitelességgel megörökíteni. Az utóbbi díjat is nyert egy szépen megrajzolt, tiszta arcképéért, az előbbinél pedig különösen a vonások határozottsága, tudatossága kap meg bennünket."

A *Torontál* is részletesen beszámolt Streitmann kiállításáról, „amelyen a tanulók a természet és saját képzeletük után készített rajzaikat állították ki". A korabeli műbíráló a többi között ezt írja: „A kiállítás anyaga, a tanuló rajzolóképességének fejlődése minden tekintetben igazolja a gimnázium kitűnő rajztanárának, Streitmann Antalnak tanítási módszerét, mely a természet után való rajzolással kifejleszti a gyermek megfigyelőtehetségét, emeli rajzbeli biztonságát, kézügyességét. A gimnázium tanulóinak rajzaiban az első osztálytól kezdve a nyolcadikig mindenütt megtaláljuk a nyomát a természet után való rajzolás helyes módszerének, amellyel Streitmann tanár fokozatosan fejleszti ki a gyermek rajzolóképességét az artikulálatlan vonásoktól a figurális rajzokig. Igen érdekes az a főgimnázium rajzkiállításának keretében rendezett kiállítás, amelyben Streitmann tanár bemutatja a legfiatalabb tanulónemzedék: az óvodás gyermekek művészetét a nyolc-tíz éves iskolás fiúk rajzáig."

Streitmann rajzmódszertani kísérletei 1902-ig jobbára csak helyi jellegűek voltak. Többévi munkájának igazi elismerésére csak 1903-ban került sor, amikor is szerencsés körülmények folytán év végi becskereki rajztanulmányi kiállítása országos hírnevet szerzett, s több szakember is a helyszínre utazott, hogy tanulmányozza az ő módszerét. Ekkor vették csak tudomásul az illetékesek, hogy a becskereki gimnáziumi tanár már évek óta áldásos munkát végez, s akkor bizonyosodtak csak meg igazán rajzmódszertani kísérleteinek előnyeiről.

Hazánk első gyermektanulmányi kiállítása: A nagybecskereki gyermekművészeti kiállítás (1903)

Az igazsághoz tartozik, hogy Streitmann a becskereki gimnáziumban már az 1883/84. iskolaévtől kezdve a felsőbb osztályú tanulóknak „díjtalanul előadta heti 2 órával a természet után való rajzolást". Akkoriban ez melléktantárgy volt csupán, de rajztanárunk nagy odaadással dolgozott, az érdekelt diákok pedig előszeretettel kísérték figyelemmel előadásait. Természetesen az eredmény sem maradt el. 1883/84-ben a természet után való rajzolásban „különös előmenetelt tett" Dohány Lajos, Berdó István és Szmetana Altosz. Streitmann ezekből az első tapasztalatokból és megfigyelésekből alakította ki az évek során rajztanítási módszerét, s a század első éveiben be is mutatta eredményeit a

nyilvánosságnak. Az igazi sikert s a közvélemény elismerését azonban csak az 1903. évi gyermekművészeti kiállítás hozta meg számára.

A század első éveiben megsokasodtak Streitmann-nak a rajztanítással foglalkozó írásai, közlései is. *A művészeti oktatás a középiskolákban* című, 1900-ban megjelentett tanulmánya után több más, a témába vágó dolgozatot közölt. Egy teljes rajztanítási tantervet is közreadott, továbbá ahol csak alkalma volt, előadásokat tartott, népszerűsítette eszméit, sürgetve ezáltal a rajzoktatás megreformálását. 1903 februárjában például a nagybecskereki ifjúsági egyesületben tartott előadást *A megfigyelés áldása* címmel. A *Torontál* újságírója szerint „a vonzó előadásban arra figyelmeztette az ifjakat, hogy kerüljék a felületes megfigyelést, egyben útmutatást adott arra, miképp szoktassák szerveiket a gondos és beható megfigyelésre, hogy ezáltal önálló és határozott ítélőképességre tegyenek szert".

1903 nyarán Streitmann-nak kapóra jött, hogy a Délmagyarországi Tanítóegylet Nagybecskereken tartotta nagygyűlését, és rajztanárunk erre az alkalomra *Művészet a gyermekéletben* címmel gyermekművészeti kiállítást rendezett. Nyilván azzal a szándékkal, hogy eminens pedagóguskollégáit kellőképpen megismertesse rajzmódszertani kísérleteinek eredményeivel, s hogy meg is győzze őket helytállóságukról. Ezzel kapcsolatosan kivételes jelentőségű Streitmann 1903 júniusában közzétett cikke, amelyben Torontál és Temes megye tanítóságát a rendezendő kiállítási anyag (játékrajzok, játékformálás stb.) begyűjtésére szólítja fel, részletes utasítás kíséretében, hogy korosztályonként milyen gyermekmunkákat kell beküldeni. A gyűjtés az óvodától a polgári és középiskolákig ölelte fel a tanulók munkáit. Mint Streitmann írja, „a gyűjtőknek a rajzba való belekorrigálása minden vonalon ki van zárva. Ne aggassza a gyűjtőt sem a rajz primitív volta, sem annak esetleges tisztátalansága.

A játéktárgyakra nézve pedig kérjük a gyűjtőket, hogy a legprimitívebb munkát is foglalják be gyűjteményükbe, mert nincs az a legkisebb s legkezdetlegesebb alakítás, melynek a gyermek munkaösztönének vizsgálásánál nagy becse ne volna. Terjedjen ki tehát a gyűjtés a szájdorombtól, a fűzfasíptól, a cirok- és kukoricaszárból alakított hegedűtől kezdve fel egész a teljes szerkezettel bíró s szél által mozgásba hozható szélmalomig; terjedjen ki a gyűjtés az agyagból, papírból, szalmából, a növények száraiból alakított tárgyakra, a gyermek közvetlen közelében feltalálható házi eszközök utánzataira, a gyermeknek kedves játéktárgyakra, a magának és környékének feldíszítésére formált virág- és szalmafüzérekre, a harcias hajlamra valló s a békés munkára vonatkozó tárgyak száz meg száz alakítására".

Több volt ez tehát egyszerű, helyi jellegű rajzkiállításnál, hiszen két megye tanintézetei szolgáltatták be Streitmann utasításai alapján az anyagot, amely nemcsak a rajzokat ölelte fel, hanem a gyermekek valamennyi művészi megnyilatkozási formáját. A becskereki kiállítás egy alapos, átfogó gyermektanulmányi tárlat volt azzal a céllal, hogy bemutassa (mint a címe is utal rá) a művészetet a gyermekéletben. Érdemes odafigyelni, miként vélekedett maga Streitmann erről a tárlatról: „Itt az ideje annak, hogy az elméleti fejtegetések tengerözönéből kievezzünk a gyakorlatiasság terra fermajára, hogy már egyszer valahára gyakorlati úton is bepillanthassunk a gyermek lelki világába és abba,

mily eszközökkel támogatják a szülők és az iskola a gyermek játékösztönét, művészi alkotásvágyát.

Célja ennek a kiállításnak, hogy a gyermek lelkét idomító tanítóvilágot bevezessük a gyermeki szellem művészi tevékenységének titkos műhelyébe, abba a műhelybe, hol a gyermek az ő szívét megdobogtató benyomásokat külsőleg nemcsak szóval kifejezni, hanem rajz és tárgyformálás által látható és tapintható alakba is önteni igyekszik; hogy lássák a tanítók, mivel szeret a gyermek leginkább foglalkozni, mi a gyermeknek nemzeti, helyi és családi miliője és egyéni hajlama; hogy megismerhessék a gyermekélet azon ős teremtőerejét, mely a gyermekben mint primitív rajzoló, festő, szobrász, építész, játéktárgyformáló s teremteni vágyó ezermester minden nap számos változataiban megnyilatkozik.

Első alkalom lesz ez a kiállítás hazánkban arra, hogy a művészi nevelés eszméjének gyakorlatias módon tegyünk szolgálatot."

Az említett célokon kívül a tárlat a hazai rajzoktatás megreformálásának ügyét is szolgálta, s ezt Streitmann ki is mondta: „Torontál és Temes tanítósága legyen munkás részese a pedagógiai reformok ezen kiváló úttörésének, melyet a külföld legjobb erői, pedagógusai és tudósai lázas tevékenységgel sietnek diadalra juttatni".

Streitmann felhívását követően 1903 június-júliusában már érkeztek is a tárgyak s a benevezések. Így a Könyves Kálmán Részvénytársaság (történelmi képek), a Szent István Társulat és az Atheneum (verseskötetek), majd a szegedi Siketnéma Intézet (gyermekmunkák) jelezte részvételét. Érkeztek a gyermekrajzok és egyéb munkák is Torontál és Temes megye iskoláiból. Végül 1903. augusztus 1-jén délelőtt 9 órakor, amikor az állami elemi iskola központi épületének emeleti helyiségeiben megnyílt a tárlat, már mintegy 2000 játékszer és játéktárgy került bemutatásra. Természetesen az érdeklődés sem maradt el. Mint a *Torontál* írja, „számos tudós jelentkezett Budapestről, akik a kiállítást tanulmányozni rándulnak le hozzánk".

A tanítók gyűlése két nappal később, 1903. augusztus 3-án délelőtt kezdődött. A háromnapos összejövetelen több előadás hangzott el, sok szakmai kérdés került megvitatásra a testi fenyíték orvosi szempontjaitól kezdve, a tanítók fizetésének rendezéséig. Augusztus 5-én reggel 8 órakor a Korona Szálló termében tartották meg a Délmagyarországi Tanítóegylet XXXVII. közgyűlését mintegy 700 tanító részvételével. Azok délután 3 órakor hivatalosan is megtekintették a *Művészet a gyermekéletben* című Streitmann-féle kiállítást. A tárlat sikeréről Szenes Adolf az alábbiakat írta a *Torontál*ban: „Az eszme teljesen új és hogy bevált, legékesebben szól mellette az az elismerés, mellyel a tegnapi napon a kiállítást tömegesen látogatók arról nyilatkoztak. (...) Hogy a kiállítás jelentőségét megérthessük, tudnunk kell, hogy a rajzoktatás terén nagyszerű reformtörekvések vannak. Szakítani akarnak azzal az elavult módszerrel, mely abból állott, hogy a tanuló elé könnyebb-nehezebb rajzmintákat raktak, amit a tanulónak le kellett másolni. A tanulók legnagyobb része csak nagy kínnal végezte el ezt a lélekölő munkát. (...) Valóban csudálatos, hogy olyan hosszú időnek kellett eltelni, míg az oktatásban is mindinkább a gyakorlati cél kezd előtérbe lépni. A rajzoktatás célját is ez a gyakorlati irány állapítja meg, ami nem egyéb, mint a megfigyelő erőt és a műérzéket a nép minden rétegében

felkölteni, fejleszteni és hovatovább kiképezni. Legtermészetesebb módszer a gyermek ösztönének követése, vagyis kezdő fokon az emlékezetből való játékrajzolás, később pedig a természet után való rajzolás. Ki-ki azt rajzolja, ami neki tetszik. Semmi sablon, semmi kényszer."

A kiállításra Temes és Torontál megye 23 oktatási intézménye (óvodák, népiskolák, gimnáziumok stb.) küldött be gyermekrajzokat és egyéb tárgyakat. Különösen az antalfalvi, a muzslyai és temeskutasi gyermekek munkái keltettek feltűnést, hiszen valóságos kis etnográfiai gyűjtemények voltak. „Gyermekeink lelkébe láthatunk e rajzokon keresztül" – írta lelkedesve Szenes Adolf. Streitmann-nak kétségkívül az volt a legnagyobb erkölcsi sikere, hogy többévi munkájának jelentőségét, helytállóságát illetékes helyen is elismerték. A vallás- és közoktatásügyi miniszter ugyanis leküldte dr. Staub Móric egyetemi tanárt, tanszermúzeumi igazgatót, hogy tanulmányozza a kiállítást, és utána tegyen jelentést róla. Dr. Staub augusztus 2-án meg is tekintette a tárlatot, és el volt ragadtatva tőle. A *Torontál* írja, hogy „Streitmann Antal tanár főrendezőnek teljes elismerését fejezte ki, és kinyilatkoztatta, hogy az egész gyűjteményt a tanszermúzeum részére óhajtaná megszerezni". Ezek után Streitmann már tudta, hogy az általa oly kitartón, több éven át hirdetett rajzoktatási mód végül is győzött.

Pestről ugyancsak leutazott Nagy László is, az ottani tanítóképző igazgatója, aki augusztus 4-én délután előadást tartott a gyermekművészeti kiállításról.

Fülep Lajos a *Nagybecskereki Hírlap*ban közölt cikkében is Streitmann többévi munkájának elismerését látta a kiállítás sikerében: „Már az előző években is megösmerkedhetett a közönség a gyermekművészet eszméjével s azzal a műveltségre és művészetre egyaránt fontos jelentőséggel, amely a gyermekek megfigyelőképességének felköltésében és fejlesztésében rejlik.

Több ízben adott rá alkalmat Streitmann Antal tanár, a művészetek tanításának ez az önálló és új utakon járó harcosa. A figyelem feléje is irányult, s ma már mindenki lelkesedik azokért az eszmékért, amelyeket ő annyi év óta sikeresen hirdet.

Sikeresen, hiszen még a főváros művészei és tudományos világa is érdeklődik az általa megteremtett kiállítás iránt, amely sokkal nagyobb szabású és mélyebb jelentőségű, mint az eddigiek. Számos tudós jelentkezett Budapestről, kik a kiállítást tanulmányozni rándulnak le hozzánk. (. . .) A kiállítás jelentőségét ma már fölösleges magyaráznunk, és nevetséges is. Művelt emberek, akiknek érdeklődésére az ügy számíthat, átértik a célt, amely mögötte rejlik, annál is inkább, minthogy maga a cél, mint eredmény, szemmel láthatóan áll eléjük. Elég, ha arra a néhány rajzra és festményre hívjuk a közönség figyelmét, melyekben a fölkeltett és helyes úton vezetett művészi érzék oly impozánsul nyer kifejezést. Ez a néhány rajz a legjobb válasz a gáncsolkodóknak, kik még ma sem akarják elfogadni ennek az új iránynak az életrevalóságát.

Új – nálunk. Az alapos németek és angolok már rendszeresen tanulmányozzák és tanítják a gyermekművészetek módját és hasznát."

Ha méltatni akarjuk a becskereki kiállítást, el kell mondanunk, hogy a szakirodalom egybehangzó véleménye szerint ez volt hazánk területén az első gyermektanulmányi kiállítás. Jelentősége, mai szemmel nézve, abban jut kifejezésre, hogy szemléletes módon és módszertanilag kifogástalanul bizonyította be

az illetékeseknek, hogy mennyivel helytállóbb, jobb és indokoltabb a „természet után való rajzolás", s hogy mennyire káros és lélekölő a gépies másolás, előrevetítve egyben a reformok szükségességét. Hatása is érezhető volt, hiszen 1905-ben már változtattak a rajztanítási tanterven. A becskereki gyermektanulmányi kiállítással, majd ugyanaz évben a Nagy László-féle Gyermektanulmányi Bizottság (később Magyar Gyermektanulmányi Társaság) megalakulásával országszerte kezdetét vette (kisebb-nagyobb rendszerességgel) a gyermekek testi és lelki életének és fejlődésének tanulmányozása. (Akkor ennek külföldön már tekintélye és szakirodalma volt.)

Szükségesnek tartjuk még pontosítani, hogy a nagybecskereki tárlat nem csupán gyermekrajz-kiállítás volt (mint ahogyan leegyszerűsítve emlegetik!), hanem gyermekművészeti, tehát átfogóbb jelleget öltött, hiszen a gyermekek (diákok) egyéb művészi megnyilatkozási formáit (gyermekjátékokat, tárgyformálást stb.) is bemutatta, közszemlére tette. Igaz, hogy a legmarkánsabb és a legnagyobb figyelmet felkeltő részét a gyermekrajok képezték, s talán ezért maradt meg a köztudatban (a szakirodalomban) gyermekrajz-kiállításként. A tárlatról egyébként többen is megemlékeztek. Gulyás Gizella Streitmannról szóló írásában megállapítja, hogy „ez a gyermekrajz-kiállítás országos hírnevet hozott Streitmann Antalnak, mivel úgy tartják számon, hogy Magyarországon ez volt az első gyermekrajz-kiállítás". A régebbi és újabb művészeti lexikonok is említik Streitmann és a becskereki tárlat úttörő szerepét. Így újabban az 1984-ben kiadott *Művészeti Lexikon* (szerk: Zádor Anna és Genthon István), igaz, kissé pontatlan megfogalmazásban, azt írja Streitmannról, hogy „1903-ban az első magyarországi gyermekrajz-kiállítás egyik kezdeményezője volt". Végül hadd idézzük még Fülep Lajosnak, Streitmann tanítványának szavait, aki évitzedekkel később így írt tanáráról és becskereki tárlatáról: „Az a változás pl., amely az utóbbi időkben a gyermekek rajzoltatása módjában beköszöntött (a természet után való rajzolás stb.), kizárólag egészséges esztétikai szempontok érvényesülésének eredménye. A gyermekekben a rajzolási kedvnek fölébresztése és fönntartása, a természettel való kapcsolatuk stb. nélkülözhetetlen föltétele a művészetre való nevelésnek. (Jól tudta ezt az én derék tanárom Nagybecskereken, Streitmann Antal, aki sok évvel ezelőtt, máig is emlékezetes, érdekességében és gazdag tanulságaiban – szerintem – ez ideig sehol el nem ért gyermekrajkiállítást nyélbe ütötte)."

A becskereki kiállítás után Streitmann Budapestről, a Gyermektanulmányi Bizottságtól csakhamar meghívást kapott, amit örömmel el is fogadott.

Streitmann előadása Budapesten: „A gyermek mint rajzoló művész" (1904)

Rajztanárunk 1904 márciusában a Nagy László által alapított (1903) budapesti Gyermektanulmányi Bizottság meghívásának tett eleget. Nagy László 1903 nyarán Becskereken személyesen is megtekintette a gyermektanulmányi kiállítást, és bizonyára a látottak hatására hívta meg a becskereki gimnázium tanárát. Tudni kell, hogy a Gyermektanulmányi Bizottság 1904-ben Budapesten egy nagyszabású gyermekművészeti kiállítást tervezett, és ennek előzménye volt Streitmann előadása. 1904. március 5-én este 6 órakor a Váci utcai új városháza nagytermében az egybegyűltek nemcsak Streitmann előadását hallgathatták végig,

hanem megtekinthettek néhány általa hozott szemléltető rajzsorozatot is az 1903. évi nagybecskereki gyermektanulmányi kiállítás anyagából.

Az *Újság* című lap az eseményről az alábbiakat írta: „Streitmann, akinek e téren való buzgóságát külön is ki kell emelnünk, ismertette a gyermek rajzművészetének a fejlődését a legkezdetlegesebb rudimentumoktól kezdve egész addig, mikor a gyermek már öntudatosan részletezni kezd, megfigyelése alaposabb, nem kuszán és zavarosan dolgozza fel benyomásait, szóval mikor már rajzolásában nem puszta utánzás és játék, hanem művészi öntudat kezd szerepelni."

A *Magyar Rajztanárok Országos Egyesületének Értesítőjé*ben *A gyermek művészete* címmel Hollós Károly méltatta Streitmann előadását: „A gyermek ösztönszerű – tehát nem iskolai – rajzolgatási kísérleteit összegyűjtve és tanulmányozva azt látja, hogy eleinte fiúk és lányok egyformát rajzolnak; nemsokára azonban a fiúk inkább a küzdés és hadakozás, a leányok a ház és a család köréből szedik témáikat. Az embernek oldalról való rajzolását a gyermek hetedik évében kezdi meg, előbb női alakot, aztán férfit rajzol, az alsóbb fokon ruhátlanul és mozdulat nélkül, később felruházott alakokat, majd a harmadik fokon ruhás mozgó és cselekvő alakokat ábrázol. (. . .) A nagy számban bemutatott rajzokból kitűnik, milyen utat tesz meg a gyermek elméje a legkezdetlegesebb kísérlettől az emberi és állati alak teljesebb ábrázolásáig, mint tökéletesedik megfigyelése, mint megy át az általánosból a konkrétra, az egészből a részletre, bár rajzai még mindig csak naiv és tökéletlen kísérletezések maradnak, melyek az ősrégi és a művelődés kezdetleges fokán álló népek rajzi kísérleteihez hasonlítanak. (. . .) Az érdekes felolvasást sok kiváló pedagógus, művész, orvos és emberbarát hallgatta meg."

Streitmann, miután visszatért Pestről, 1904 júliusában rajzkiállítást rendezett a diákok munkáiból a becskereki gimnáziumban. „Nem egy közülök valódi tehetséget árul el" – olvassuk a *Torontál*ban. *A gyermek mint rajzoló művész* címmel Streitmann 1904 decemberében még a becskereki szabad líceumban tartott előadást. Ekkor a tanítókat és tanárokat arra hívta fel, „hogy már gyerekkorukban szoktassák hozzá a tanulókat a természet utáni rajzolásra, amely módszer az összes eddigiek közül talán leghelyesebb".

„A gyermekek rajzai" (1905)

A budapesti előadásra készülve Streitmann *A gyermekek rajzai* címmel 1904-ben tanulmányt írt, amelyet ott (majd Becskereken is) felolvasott. E tanulmány később a nagybecskereki gimnázium 1904/05. évi értesítőjében jelent meg, majd külön füzetben is. Rajztanárunk az 52 oldalas tanulmányban összegezte a gyermekrajzok tanulmányozásával kapcsolatos ismereteit, szemléltető gyermekalkotásokkal támasztva alá állításait. Részletesen kitért pl. az ember, a ló, a lovas ábrázolásának fázisaira, végigkísérve a gyermekek különféle korosztályának rajzait. Külön fejezetben vizsgálta a gyermekek képzelőerejét, „fantáziáját", továbbá a közvetlen környezet (miliő) tárgyainak megjelenítését. Kitért külön a leányok, külön a fiúk rajzainak kompozíciójára. Részletesen elemezte továbbá a harmadik dimenzió megjelenítését a gyermekrajzokon, foglalkozott „az átlátszóság" problémáival, de a rajzok gazdag etnográfiai anyagával is. Végül összegezésként megállapította: „Ha végigtekintünk az elsorolt gyermekrajzokon, ezeken a kedves, naiv tökéletlenségeken, minden fogyatékosságuk, té-

vedésük, kapkodó felületességük és dadogó arányosításuk mellett csodálatra kelt bennünket az azokban megnyilatkozó fejlődési folyamat. (...) A gyermekek, mint a valódi művészek, egyéni érzést és benyomást szabad egyéni felfogással közölnek velünk, s mint ilyenek az esztétikai érzés csíráját hordják lelkükben. A szó röpke, hamar elvész, de a vonalak nyelve maradandó. E beszédes vonalak nyelvén szól a gyermekvilág a lélekbúvárok s a nevelő-tanítók világához."

Streitmann 1905 utáni rajpedagógiai munkássága

Rajztanárunk 1905 utáni tevékenysége is a természet után való rajztanítás módszertani fejlesztésére, illetve további népszerűsítésére irányult. De most már Streitmann aktív szerepet vállalt a Magyar Gyermektanulmányi Társaság munkájában, de a Magyar Országos Rajztanár Egyesület tevékenységében is.

A gimnáziumi rajzkiállításokat a későbbi években is nagy gonddal és odaadással szervezte, és időnként újításokat is eszközölt. Elég, ha ezt csupán egyetlen példával támasztjuk alá. Az 1909 júniusában megrendezett rajzkiállításon minden rajz vagy festmény mellé odahelyezte azt a tárgyat is, amelyről a kép készült. A közönségnek így alkalma volt összehasonlítani, „hogy a rajzolónak mennyire sikerült a rajzban vagy festésben az eredeti természetest utánozni". A *Torontál A természet a rajzolásban* címmel számolt be a kiállításról, s a többi között ezt írta: „Ha figyelmesen végigjárunk az ízlésesen elrendezett rajzok között, megláthatjuk, hogy vezeti a gimnázium kitűnő rajztanára, Streitmann Antal a kis gyermek-ember kezét, anélkül, hogy a saját maga akaratát vagy ízlését rákényszerítené".

E tárlatot érdekessé a modellül szolgáló tárgyak egyidejű kiállítása tette, jelentőssé pedig az új törekvések bemutatása, ugyanis a kiállításnak volt *Új áramlás* című rajzösszeállítása, amely „új díszítési törekvésektől" tett tanúbizonyságot. A *Torontál* újságírója e törekvések lényegét így magyarázta: „Eddig minden stílusos dekoráció főhatása a színválasztó kontúrban feküdt: a görög edénydíszítő tusfekete alapozást, az indus, a perzsa, az arab erős,sokszor dupla vagy háromszoros elválasztó (fehér, fekete, arany vagy ezüst) színeket használt. A firenzei vonalazással különítette el a formákat az alaptól. A mi újítóink határoló vonalak és alap mellőzésével tisztamozgású formákat soroznak egymás mellé. Ritka színdiszkrécióval és eleganciával simulnak ezek össze a világos háttérrel. Első megpendített akkordjai mindezek egy új szimfóniának, melyben már benne zsong, benne forrong a magyar stílnak, a magyar iparnak, a magyar iparművészetnek s a magyar képzőművészetnek teljes kifejlődése."

A Nagy László-féle Magyar Gyermektanulmányi Társaság tevékenységének fokozásával vidéki fiókköröket is szervezett. A nagybecskereki fiókkör elnöki tisztségét Streitmann nem fogadta el (Grézlo János kir. tanfelügyelő töltötte be), de alelnöki tisztségét vállalta. Amikor 1911-ben Nagy Lászlóék megalapították a Gyermektanulmányi Múzeumot, Ballai Károly szerint „a kultúrállamok első Gyermektanulmányi Múzeumát", Streitmann is szorosabbra fűzte velük kapcsolatát. A Gyermektanulmányi Múzeum még 1911-ben bemutatkozott a Brüsszelben megrendezett első nemzetközi gyermektanulmányi kongresszuson, illetve az azzal kapcsolatos tárlaton. Egy évvel később, 1912-ben Berlinben is képviseltette magát.

1913. március 17-én délelőtt jelentős esemény színhelye volt a budapesti Pedagógiai Szeminárium nagyterme. Gróf Teleki Sándor elnökletével akkor kezdte meg munkáját az Első Magyar Országos Gyermektanulmányi Kongresszus. A mintegy 450 jelenlevő között ott volt Streitmann Antal is, akit úttörő munkájának elismeréseként a kongresszus egyik alelnökévé választottak. Streitmann Teleki megnyitó beszédét megelégedéssel hallgatta végig, hiszen saját, több évvel azelőtt kifejtett elveit hallhatta, immár hivatalos megfogalmazásban: „Amit mi hirdetünk, az a gyermek megértése, a nevelői eljárásnak a gyermek lelkéhez való alkalmaztatása. (. . .) Két nagy alapgondolat jelölte meg az irányát a mi törekvéseinknek. Az egyik alaptörvény az, hogy az iskolát végre hozzá kell alkalmazni az élet szükségleteihez. (. . .) A másik nagy alapgondolat az, hogy az iskolát hozzá kell formálni a gyermekhez. Az iskolában a nevelői gondolkodás legfőbb tárgya maga a gyermek. Gondoljuk meg, hogy a gyermek lelke nagyon érzékeny viasz a befogadásra és márvány a megtartásra. Intsen bennünket ez a megismerés nagyobb felelősségre a gyermek iránt". A kongresszussal kapcsolatosan impozáns gyermektanulmányi kiállítást rendeztek. Az iskolákból, óvodákból, tanintézetekből erre az alkalomra mintegy hat-hétezer gyermekrajz érkezett be, de helyszűke miatt még negyedrészét sem tudták kiállítani. De még így is impozáns, tetszetős, tanulságos lett a tárlat.

Streitmann rajzmódszertani tevékenységét egyrészt kora gyermeklélektani felismeréseinek hangsúlyozott alkalmazása, másrészt az esztétikai, művészi szempontok előtérbe helyezése jellemezte. Úttörő szerepe rajzoktatásunk történetében vitathatatlan, akárcsak hozzájárulása is rajzelméleti irodalmunkhoz és rajzoktatásunk reformjához a századforulón.

Streitmann Antal a rajzoktatás állhatatos vidéki apostola volt haláláig. Nagybecskereken hunyt el 1918. március 3-án.

Irodalom

Domonkos Imre: A látás iskolája. Budapest, 1977

Magyar Rajztanárok Országos Egyesületének Értesítője. Budapest, 1904

Nagy László: Fejezetek a gyermekrajzok lélektanából. Budapest, 1905

Pedagógiai Lexikon I-II. (Szerk.: Fináczy Ernő, Kornis Gyula, Kemény Ferenc) Budapest, 1936

Pedagógiai Lexikon I-IV. (Főszerk.: Nagy Sándor) Budapest, 1979

Balogh Jenő: A vizuális nevelés pedagógiája I-II. Budapest, 1969

Az elemi népoktatás enciklopédiája I-II. (Szerk.: Körösi Henrik és Szabó László) Budapest, 1911

A Gyermekktanulmányi Múzeum gyűjteményeinek leírása. (Összeállította: Ballai Károly)

Az Első Magyar Országos Gyermektanulmányi Kongresszus naplója s a vele kapcsolatos kiállítás leírása. (Szerk.: Répay Dániel és Balla Károly) Budapest, 1913

Gulyás Gizella: Fejezetek rajztanításunk kapcsolattörténetéből. Streitmann Antal (1850–1918). Rajztanítás, 1979. 4.sz.

Streitmann Antal: A művészeti oktatás a középiskolákban. Nagybecskerek, 1900
Streitmann Antal: A gyermekek rajzai. Nagybecskerek, 1905.
Torontál. Nagybecskerek, 1879–1918
Nagybecskereki Hírlap. Nagybecskerek, 1902–1904
A Nagybecskereki Gimnázium Értesítője. Nagybecskerek, 1879–1918